

РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН У ПРОЦЕСІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

У статті висвітлені основні теоретичні положення авторської методики реалізації умов розвитку педагогічної майстерності викладачів спеціальних дисциплін професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ) у процесі підвищення кваліфікації. Передумовою її розроблення є факт, що більшість викладачів спеціальних дисциплін професійно-технічних ПТНЗ різного профілю мають досвід роботи за професією, проте не мають педагогічної освіти. Якісне ж оновлення професійної підготовки в системі профтехосвіти вимагає від педагогічних працівників поєднання фундаментальних професійних знань із педагогічними, творчим підходом до розвитку конкретних освітніх проблем, упровадження інноваційних технологій. Пропонована методика дозволяє забезпечити розвиток педагогічної майстерності викладачів спеціальних дисциплін у процесі підвищення кваліфікації.

***Ключові слова:** педагогічна майстерність, професійно-технічні навчальні заклади, викладачі спеціальних дисциплін, підвищення кваліфікації*

Постановка проблеми. Розвиток професійної освіти і навчання зумовлює необхідність формування нового типу педагога професійної школи, який органічно поєднує функції викладача та майстра виробничого навчання [1]. Якісне оновлення підготовки таких педагогів потребує поєднання фундаментальних професійних знань із творчим мисленням і дослідницьким підходом до розвитку конкретних освітніх проблем, упровадження інноваційних методик, спрямованих на розвиток їхньої педагогічної майстерності.

Оскільки більшість викладачів спеціальних дисциплін у ПТНЗ мають досвід роботи за професією і не мають педагогічної освіти, розвиток їхньої педагогічної майстерності можна забезпечити у процесі підвищення кваліфікації. Функція післядипломної педагогічної освіти, зокрема підвищення кваліфікації, полягає в забезпеченні навчальних закладів педагогічними кадрами, здатними ефективно виконувати професійну діяльність в умовах трансформації освітньої галузі. Її реалізація пов'язана з науковими розробками щодо створення інноваційного науково-освітнього простору в системі підвищення кваліфікації. Це потребує якісного ресурсного зростання й оновлення професійно-педагогічного потенціалу викладачів професійної школи, зокре-

ма, шляхом їхнього творчого розвитку, вдосконалення методичної культури, підвищення рівня педагогічної майстерності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти педагогічної майстерності висвітлені у працях Ю. Азарова, О. Астахова, О. Барабанщикова, Є. Барбіної, Ф. Гоноболина, В. Гриньової, М. Дяченка, І. Зязюна, Т. Іванової, Л. Крамущенко, І. Кривоноса, В. Куценка, О. Лавріненка, Т. Матвійчук, Е. Помиткіна, К. Романової, О. Савченко, В. Семиченко, І. Синиці, В. Сухомлинського, Н. Тарасевич, Г. Хозяїнова. Вона трактується як ідеал педагогічної діяльності, еталон ефективності педагогічної праці, домінуючий складник педагогічної дії та ін. Як сукупність особистісних якостей, педагогічна майстерність відображає психолого-педагогічну підготовку викладача, його здатність оптимально вирішувати педагогічні завдання, постійно самовдосконалюватися тощо.

Проблему підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників, у тому числі закладів професійної освіти, досліджували: Л. Анциферова, С. Батишев, Н. Брюханова, С. Вершловський, О. Дубасенюк, Н. Журавська, С. Змеєв, М. Кадемія, А. Коломієць, О. Коваленко, В. Ковальчук, Н. Кузьміна, Ю. Кулюткін, В. Майборода, А. Маркова, М. Махмутов, Л. Мітіна, Н. Ничкало, В. Олійник, О. Пехота, Н. Протасова, М. Скаткін, В. Сластьонін, Ю. Торба, Л. Шевчук, О. Щербак. Аналіз цих досліджень дозволяє стверджувати, що педагог професійного навчання має відрізнитися сформованим методологічним мисленням, високою загальною та професійною культурою, володіти комплексом спеціальних та психолого-педагогічних знань, умінь і навичок, здібностями створювати атмосферу взаєморозуміння і підтримки, сприяти духовному збагаченню особистості учнів. Це зумовлює потребу розвитку професійно-педагогічних та особистісних якостей викладачів ПТНЗ, їхньої педагогічної майстерності. Як сукупність особистісних якостей викладача, педагогічна майстерність забезпечує самоорганізацію професійної діяльності на рефлексивній основі, виявляє його психолого-педагогічну підготовленість, прагнення постійно розвиватися і вдоско-

налювати педагогічну техніку. Отримані результати свідчать про недостатнє висвітлення методичних аспектів розвитку педагогічної майстерності викладачів спеціальних дисциплін професійно-технічних навчальних закладів.

Мета статті – висвітлити основні теоретичні положення авторської методики розвитку педагогічної майстерності викладачів спеціальних дисциплін ПТНЗ у процесі підвищення кваліфікації.

Виклад основного матеріалу. Однією з передумов якісної підготовки конкурентоздатних фахівців є розвиток педагогічної майстерності викладачів професійної школи, зокрема, через підвищення рівня їхньої психолого-педагогічної підготовки, формування готовності до професійного вдосконалення, саморозвитку, а через нього – до продуктивної професійно-педагогічної діяльності. Враховуючи це, при проектуванні методики ми спиралися на комплекс методологічних підходів до розвитку педагогічної майстерності викладачів спецдисциплін ПТНЗ (аксіологічний, компетентнісний, особистісно-діяльнісний, акмеологічний), який розглядається крізь призму андрагогічного підходу і ґрунтується на закономірностях освіти дорослих [2]. Відповідно до визначених компонентів педагогічної майстерності викладачів спецдисциплін ПТНЗ (когнітивно-ціннісний, компетентісно-технологічний, рефлексивно-особистісний, творчо-інноваційний) [3] та з урахуванням педагогічних умов її розвитку (розроблення й упровадження спецкурсу «Розвиток педагогічної майстерності»; проектування та застосування інноваційних форм, методів і технологій розвитку педагогічної майстерності та їх застосування у процесі підвищення кваліфікації; спрямованість курсів підвищення кваліфікації на гармонійний розвиток кожного з компонентів педагогічної майстерності; зорієнтованість процесу розвитку педагогічної майстерності на актуалізацію потреби щодо постійного самовдосконалення у професійно-педагогічній діяльності) [4] методика реалізації останніх у системі підвищення кваліфікації передбачає кілька етапів (рис. 1).

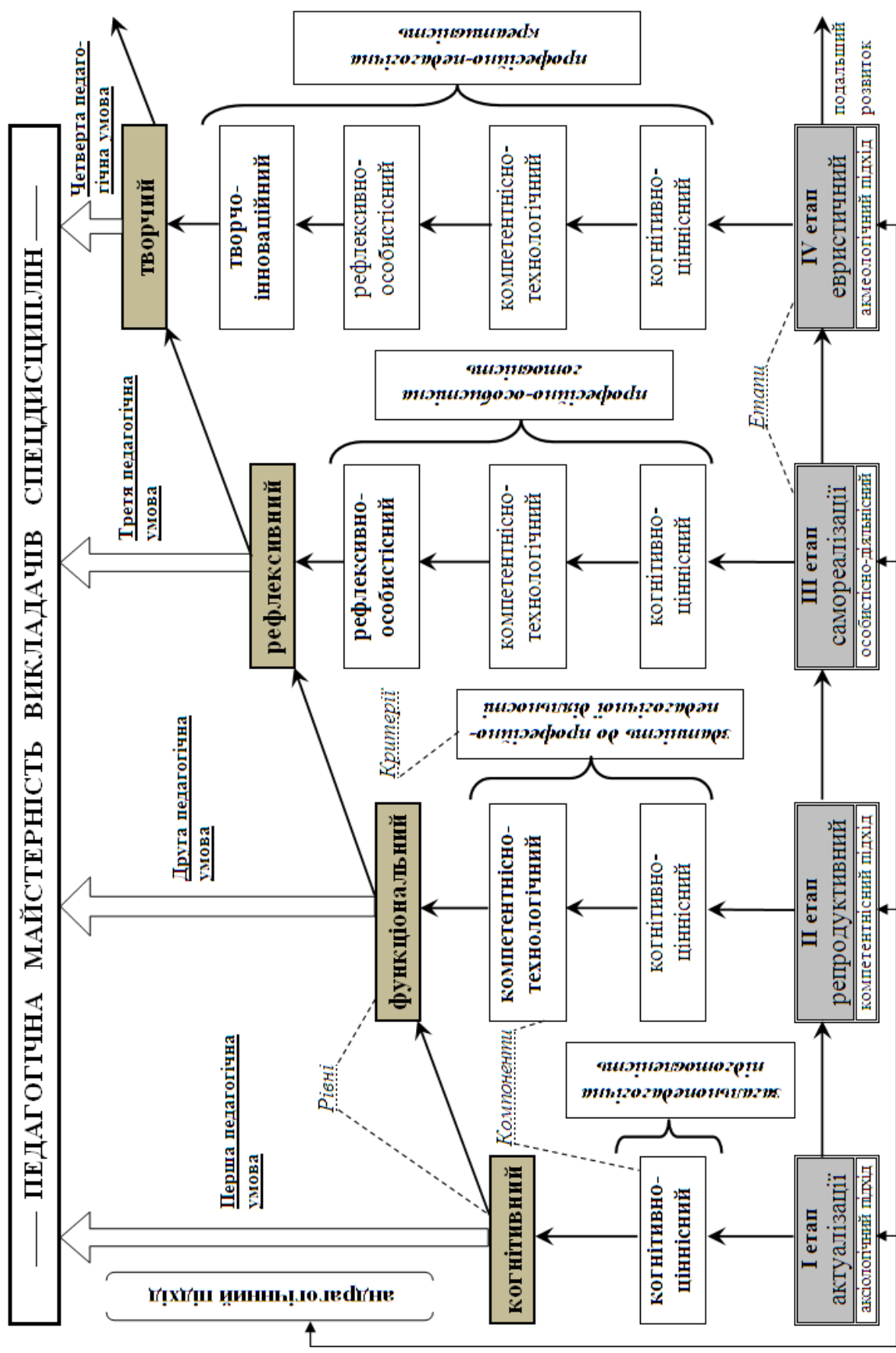

Рис. 1. Розвиток педагогічної майстерності викладачів спецідисциплін ПТНЗ кулінарного профілю

На *попередньому* етапі – підготовчому – молодий викладач отримує основи психолого-педагогічних знань і вмінь. Цей етап характеризується сформованістю педагогічної майстерності на адаптивному рівні, що означає початкову загальнопедагогічну підготовленість викладача та його мотивацію до формування та розвитку педагогічної майстерності.

Викладачі спецдисциплін, які розпочали свою роботу в ПТНЗ, як правило, не мають педагогічної освіти, працюють інтуїтивно, на основі власного обмеженого досвіду освітньої діяльності. Оскільки вони є висококваліфікованими фахівцями в певній галузі, оновлення й удосконалення спеціально професійних знань і вмінь для них є звичною справою. Водночас вважаємо, що про рівень сформованості у таких викладачів педагогічної майстерності вести мову недоречно, оскільки вони, в кращому випадку, ознайомлені із загальними психолого-педагогічними положеннями. Приблизно на тому ж рівні перебувають молоді викладачі спецдисциплін, які отримали освітню кваліфікацію бакалавра за напрямом «професійне навчання» (зазвичай – заочно).

Для таких викладачів доцільно організувати психолого-педагогічну підготовку по типу «школи молодих педагогів». Наприклад, у Львівському навчально-науковому центрі професійної освіти НПУ ім. М. П. Драгоманова діють курси спеціальної педагогічної підготовки (100 год.), які дають первинну педагогічну освіту працівникам ПТНЗ. Після їх закінчення викладачі оволодівають основами педагогіки і психології та досягають адаптивного (опорного) рівня педагогічної підготовленості як підґрунтя майбутньої педагогічної майстерності. Провідною ознакою є розвинута мотивація до свідомої самостійної діяльності з професійного, педагогічного та особистісного вдосконалення, оскільки недосвідчений педагог-початківець швидко усвідомлює недостатність психолого-педагогічних знань і вмінь, брак педагогічної техніки, що не дає змоги забезпечувати ефективність навчально-виховного процесу, впроваджувати новітні освітні технології.

І етап – *актуалізації* – передбачає розвиток когнітивно-ціннісного компонента педагогічної майстерності (розвиток інших компонентів

педагогічної майстерності передбачає певну знаннєву «базу», основу). Метою цього етапу є досягнення когнітивного рівня педагогічної майстерності, критерієм сформованості якого є загальнопедагогічна підготовленість.

Професійна діяльність викладача спецдисциплін у ПТНЗ вимагає від нього високого теоретичного рівня підготовки з відповідного предмета, володіння ефективними формами, методами і засобами навчання, які забезпечують досягнення учнями міцних і глибоких знань, розвивають їхні професійно значущі уміння і навички та формують готовність до їх практичного застосування у майбутній професійній діяльності. Високий рівень самоорганізації професійної педагогічної діяльності у цьому сенсі зумовлюється рівнем педагогічної майстерності як комплексу властивостей особистості педагога. У контексті розвитку педагогічної майстерності викладачів спецдисциплін її структура має проектуватися на профіль професійної підготовки майбутніх фахівців. З метою оптимізації педагогічної діяльності викладачів спецдисциплін, які часто не мають спеціальної педагогічної освіти, пропонуємо впровадити на курсах підвищення кваліфікації розроблений спецкурс «Розвиток педагогічної майстерності» [5], метою якого є розвиток педагогічної майстерності викладачів спецдисциплін на основі актуалізації особистісних потреб щодо: професійного саморозвитку та готовності до безперервної освіти; вдосконалення індивідуального стилю педагогічної діяльності з опорою на професійні цінності шляхом підвищення професійної культури, формування свідомого ставлення до самоорганізації педагогічної діяльності на основі творчого підходу до неї.

У процесі вивчення спецкурсу викладачі спецдисциплін навчаться обирати оптимальну стратегію взаємодії з учнями, здійснювати позитивний педагогічний вплив на них; творчо самореалізуватися і самовдосконалюватися у професійній діяльності, створювати програми власного розвитку на основі самоаналізу професійної діяльності; оцінювати, аналізувати і вирішувати різні педагогічні завдання та ситуації, застосовувати сучасні форми і методи викладання спецдисциплін у ПТНЗ. Крім того, опанування спецкурсу

сприятиме постійному підвищенню рівня інформаційної та комунікативної культури, цілеспрямованому використанню в навчальному процесі новітніх технологій та оптимальному поєднанню інноваційних методів навчання з традиційними у процесі викладання спеціальних дисциплін.

II етап – *репродуктивний* – когнітивно-ціннісний компонент педагогічної майстерності доповнюється компетентнісно-технологічним. Результатом цього етапу є сформованість педагогічної майстерності на функціональному рівні, який свідчить про притаманну викладачеві здатність до продуктивної професійно-педагогічної діяльності. Він передбачає досягнення оптимального поєднання теоретичної та практичної підготовки, розвиток мотивації до вдосконалення особистісних і професійних якостей з урахуванням особливостей обраної професії. Для цього на курсах підвищення кваліфікації потрібно цілеспрямовано використовувати досягнення сучасної психолого-педагогічної науки та інноваційних виробничих технологій у процесі формування й розвитку педагогічної майстерності викладачів спецдисциплін на ціннісній основі; спрямовувати зміст, форми, методи і засоби розвитку педагогічної майстерності викладачів спецдисциплін на формування у них готовності виконувати професійну діяльність на основі підвищення рівня педагогічної культури, розвитку професійно-педагогічної компетентності, досягнення особистісної зрілості та формування індивідуального стилю педагогічної діяльності.

III етап – *самореалізації* – до когнітивно-ціннісного і компетентнісно-технологічного компонентів педагогічної майстерності додається рефлексивно-особистісний. Наслідком третього етапу є рефлексивний рівень сформованості педагогічної майстерності, який визначається всебічною професійно-особистісною готовністю педагога. Його досягнення потребує: приведення обсягів та змісту підвищення кваліфікації педагогічних працівників ПТНЗ у відповідність до діагностично визначених цілей у розвитку професійно-педагогічної компетентності, а також до поточного та перспективного соціально-економічного розвитку держави; задоволення інтересів викладачів

спеціальних дисциплін у постійному підвищенні їхньої професійно-педагогічної компетентності відповідно до досягнень сучасної психолого-педагогічної науки та інноваційних технологій; розширення світогляду, підвищення професійної та загальної культури; вивчення вітчизняного і зарубіжного досвіду викладання спеціальних дисциплін у закладах професійної освіти; застосування сучасних педагогічних технологій, зокрема інформаційно-комунікаційних, на засадах диференціації, індивідуалізації освітнього процесу, спрямованих на особистісний і професійний розвиток педагогів; опанування новітніх засобів навчання і методів викладання спецдисциплін у ПТНЗ відповідного профілю.

Врахування цих положень при організації курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників ПТНЗ забезпечить зростання рівня педагогічної культури, розвиток професійно-педагогічної компетентності, сприятиме досягненню особистісної зрілості слухачів та, закономірно, зумовить формування у них власного стилю професійно-педагогічної діяльності.

На IV етапі – *евристичному* – відбувається нарощення творчо-інноваційного компонента педагогічної майстерності на основі когнітивно-ціннісного, компетентнісно-технологічного та рефлексивно-особистісного, а також інтегрування всієї сукупності компонентів. Результатом евристичного етапу є сформованість творчого рівня педагогічної майстерності, що визначається професійно-педагогічною креативністю і передбачає інноваційну діяльність педагога у своїй галузі.

Педагогічна творчість стосується усіх сторін діяльності викладача, а досягнення творчого результату забезпечується систематичними цілеспрямованими спостереженнями, застосуванням педагогічного експерименту, критичним використанням передового педагогічного досвіду. Готовність до творчої педагогічної діяльності виявляється передусім у прагненні постійно вдосконалювати свою педагогічну майстерність, відкидати застарілі та знаходити новітні й більш досконалі методи і прийоми роботи, творчо застосовувати передовий досвід, аналізувати свою роботу.

Розглядаючи систему підвищення кваліфікації у контексті професійного самовдосконалення викладачів ПТНЗ як елементу їхньої педагогічної майстерності вважаємо, що ефективний розвиток мотивації професійного самовдосконалення відбувається завдяки конкретизації, об'єктивізації системи професійних вимог до викладачів, критеріїв оцінки їхньої професійної діяльності. Саме система підвищення кваліфікації має вчити викладачів майстерності роботи над собою, розвивати мотивацію професійного самовдосконалення шляхом розроблення та впровадження цільових програм професійної підготовки та перепідготовки викладачів, проведення спеціальних науково-методичних семінарів, тренінгів професійного зростання, викладацьких майстерень, розробки портфоліо викладача тощо.

Отже, актуалізація потреб викладачів спеціальних дисциплін щодо постійного самовдосконалення у професійно-педагогічній діяльності передбачає: стимулювання потреби постійного самовдосконалення у професійній діяльності через зацікавленість до вдосконалення професійних якостей як відображення потреби особистості; розвиток стійкого інтересу до професійно-педагогічної діяльності через постійну підтримку мотивації саморозвитку, інтересу до використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому просторі професійної школи; формування цілеспрямованості у виробленні індивідуального стилю педагогічної діяльності; вдосконалення професійно значущих якостей особистості викладача спецдисциплін.

У ході педагогічного експерименту у слухачів курсів підвищення кваліфікації, які навчалися за нашою методикою, було виявлено більш ефективний розвиток критеріїв, які визначають рівень педагогічної майстерності (загальнопедагогічна підготовленість, здатність до професійно-педагогічної діяльності, професійно-особистісна готовність, професійно-педагогічна креативність). У результаті розвитку всіх компонентів педагогічної майстерності (когнітивно-ціннісного, компетентнісно-

технологічного, рефлексивно-особистісного, творчо-інноваційного) викладачі спецдисциплін стають спроможними планувати, творчо здійснювати та прогнозувати наслідки власної освітньої діяльності – процесу підготовки професійно компетентних фахівців [6]. Це свідчить про доцільність упровадження запропонованої методики в систему підвищення кваліфікації педагогічних працівників для розвитку педагогічної майстерності викладачів спеціальних дисциплін ПТНЗ.

Висновки. Педагогічна майстерність викладача спеціальних дисциплін ПТНЗ пов'язана з його професійною спеціалізацією та педагогічною функцією. Її високий рівень є гарантією успішної професійної підготовки майбутніх фахівців до трудової діяльності в обраній галузі. Розвиток педагогічної майстерності викладачів спецдисциплін ПТНЗ потребує застосування у процесі підвищення кваліфікації методики, спрямованої на підвищення рівня їхньої загальнопедагогічної підготовленості, розкриття професійно-педагогічного потенціалу особистості, цілеспрямованого неперервного самовдосконалення, вироблення індивідуального стилю педагогічної діяльності.

Потреби розвитку педагогічної майстерності на кожному етапі методики зумовлюють обґрунтування певної педагогічної умови, забезпечення якої в освітньому процесі курсів підвищення кваліфікації дає змогу викладачам спецдисциплін сформувавши відповідний компонент і, таким чином, досягти конкретного рівня педагогічної майстерності. Тобто, кожен етап розвитку педагогічної майстерності узгоджується з однією з педагогічних умов, яка забезпечує, досягнення певного рівня сформованості педагогічної майстерності. Поступове нарощення компонентів забезпечує послідовність і системність цього процесу, а також сприяє усвідомленню викладачами необхідності постійного професійного й особистісного самовдосконалення, розвитку педагогічної техніки, формування готовності до творчої педагогічної діяльності з урахуванням сучасних вимог до підготовки кваліфікованих фахівців різного профілю.

Список використаної літератури

1. Концепція розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні : затверджена МОН України та АПН України 05.07.2004 р. // Професійно-технічна освіта. — 2004. — № 3. — С. 2–5.
2. Оверко Н. Концептуальні підходи до розвитку педагогічної майстерності викладачів ПТНЗ у контексті модернізації освіти / Оверко Наталія // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія : Педагогіка. — 2014. — № 1 (12). — С. 305–310
3. Оверко Н. До питання структури педагогічної майстерності викладача професійно-технічної освіти / Н. Я. Оверко // Global scientific unity 2014 : The European Scientific and Practical Congress ; Prague (Czech Republic), 28th of November 2014. — Copenhagen : «Science & Genesis», 2014. — Vol. 3. — P. 227–235.
4. Оверко Н. Я. Педагогічні умови розвитку фахової майстерності викладачів спецтехнологій у ПТНЗ кулінарного профілю у процесі підвищення кваліфікації / Наталія Оверко // Молодий вчений. — 2015. — № 2 (17). — Ч. V. — С. 82–87
5. Оверко Н. Я. Розвиток педагогічної майстерності : навчальна програма для підвищення кваліфікації викладачів спецтехнології ПТНЗ кулінарного профілю / уклад. Н. Я. Оверко. — Львів : НМЦ ПТО у Львівській обл., 2014. — 32 с.
6. Оверко Н. Я. Розвиток педагогічної майстерності викладачів спецдисциплін ПТНЗ кулінарного профілю: результати експерименту / Наталія Оверко // Педагогіка і психологія професійної освіти. — 2015. — № 6. — С. 34–50.

*Лариса Руденко,
Наталія Оверко*

РАЗВИТИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МАСТЕРСТВА ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ СПЕЦИАЛЬНЫХ ДИСЦИПЛИН В ПРОЦЕССЕ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ

В статье освещены основные теоретические положения авторской методики развития педагогического мастерства преподавателей специальных дисциплин профессионально-технических учебных заведений (ПТУЗ) в процессе повышения квалификации. Предпосылкой ее разработки является тот факт, что большинство преподавателей специальных дисциплин в ПТУЗ различного профиля имеют опыт профессиональной деятельности в различных отраслях производства и сфере обслуживания, однако не имеют педагогического образования. Качественное же обновление профессиональной подготовки в системе профтехобразования требует от педагогов сочетания фундаментальных профессиональных знаний с педагогическими, творческим подходом к развитию конкретных образовательных проблем, внедрения в процесс профессиональной подготовки инновационных методик. Учитывая это, развитие педагогического мастерства преподавателей спецдисциплин можно обеспечить в процессе повышения квалификации.

С этой целью авторами статьи разработана и внедрена на курсах повышения квалификации педагогических работников системы профтехобразования методика развития педагогического мастерства преподавателей специальных дисциплин, которая предлагает осуществлять этот процесс поэтапно.

Каждый этап методики согласуется с одним из педагогических условий, которое обеспечивает достижение определенного уровня сформированности педагогического мастерства. Постепенное наращивание компонентов обеспечивает последовательность и системность этого процесса, а также способствует осознанию преподавателями необходимости постоянного профессионального и личностного самосовершенствования,

развития педагогической техники, формирования готовности к творческой педагогической деятельности с учетом современных требований к подготовке квалифицированных специалистов разного профиля.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, профессионально-технические учебные заведения, преподаватели специальных дисциплин, повышение квалификации

**Larisa Rudenko,
Natalia Overko**

DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL SKILLS OF SPECIAL SUBJECTS' TEACHERS WHILE ADVANCED TRAINING

The article highlights the basic theoretical principles of the author's technique of pedagogical skills development of special subjects' teachers at vocational schools in the process of advanced training. A prerequisite for its development is the fact that the majority of special subjects' teachers at vocational schools in various fields have professional experience in various industries and the service sector; however, they do not have pedagogical education. The quality update of training in the vocational education system requires that teachers have basic professional knowledge as well as pedagogical one, creative approach to the development of specific educational problems, implementation of innovative techniques into the training process. Taking it into consideration, the development of pedagogical skills of special subjects' teachers can be achieved in the process of advanced training.

For that purpose, the technique of pedagogical skills development of special subjects' teachers, which offers to carry out this process step by step, was designed and implemented on the advanced training courses for teachers of vocational education system. Each stage of the technique is consistent with one of the pedagogical conditions that insure the achievement of a certain level of pedagogical skills formation. The gradual build-up of components provides a consistent and systematic process, and promotes teachers' awareness of the need for constant professional and personal self-development, development of pedagogical techniques, and formation of readiness for creative educational activities in accordance with modern requirements for the training of qualified specialists in different fields.

Keywords: pedagogical skills, vocational schools, special subjects' teachers, advanced training

References

1. The concept of vocational (professional) education in Ukraine: Approved by Ministry of Education and Academy of Pedagogy of Ukraine on July 5th, 2004. // Vocational Education, 2004. No 3. P. 2-5.
2. Overko, N. Conceptual approaches to the development of vocational school teachers' pedagogical skills in the context of education modernization // Scientific Bulletin of Melitopol State Pedagogical University. Series: Pedagogy, 2014. No 1 (12). P. 305-310
3. Overko, N. On the structure of vocational education teachers' pedagogical skills // Global Scientific Unity 2014: The European Scientific and Practical Congress; Prague (Czech Republic), 28th of November 2014. Copenhagen: «Science&Genesis», 2014. Vol. 3. P. 227-235.
4. Overko, N. Ya. Pedagogical conditions of development of professional skills of special technology teachers at vocational culinary schools // The Young Scientist, 2015. No 2 (17). Part V. P. 82-87
5. Overko, N. Ya. Pedagogical skills development: Curriculum for advanced training of special technology teachers of vocational culinary schools / Compiled by N. Ya. Overko. Lviv, 2014. 32 p.
6. Overko, N. Ya. Development of pedagogical skills of special subjects' teachers of vocational culinary schools: Results of the experiment // Pedagogy and Psychology of Professional Education, 2015. No 6. P. 34-50.